

מנהגי אבילות - משוכנס אב

שבת "חזון" ותשעה באב תשע"ה

"משוכנס אב ממעטים בשמחה" (תענית כו)

אמרו חכמים (שם,ל): "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", שנאמר: "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה" (ישעי' 10)

ממעטים בשמחה, האם אין שמחים כלל?

לדעת משנ"ב עפ"י המג"א ודעת התוס' "אין שמחים כלל", אמנם לדעת רוב הפוסקים, ממעטים רק בדברים שתיקנו חכמים, כדלהלן, ובכל אופן ובכל עת "פיקודי ד' ישרים משמחי לב" (פרט ללימוד תורה בת"ב עצמו) ותמיד יש לקיים מצוות הבורא יתברך, באהבה ובשמחת הלב בשלימות.

הכניסה לחודש אב

ראש חודש מנחם - אב ביום ששי עש"ק "חזק" מטות-מסעי: בני אשכנז מסיימים הכיבוס והגיהוץ (למנהגם) בשקיעת היום הקודם (יום ה' 19:50), מכונת כביסה שהתחילה פעולתה קודם השקיעה-תמשיך פעולתה (הוראת הגר"נ קרליץ שליט"א), ומכל מקום, ייבוש הכביסה מותר. בני ספרד מותרים השנה בכיבוס עד ערב שבת חזון (שהרי לרוב הדעות אין "שבוע שחל בו") כדלהלן. בני ספרד אוכלים בשר ויין ביום ר"ח (כמנהגם), גם בני אשכנז מותרים לטעום ממאכלי השבת על קצה הלשון ולפלוט, וכן אשכנזים הנוהגים בקביעות לאכול בשר בכל ר"ח – מותרים בו (דרכי חיים ושלום). כמו כן גם בני אשכנז מתרחצים ביום ששי זה לכבוד שבת כרגיל מפני שהוא ר"ח.

מנהגים שלכל העדות מראש חודש אב:

א. איסור בנין של שמחה

1. אין לצבוע, לסייד, לקשט (גבס, טפט) אפילו התחילו קודם. אין שותלים נטיעות ופרחים לנוי אפילו באדניות ועציצים שבתוך הבית על מצע מנותק (המותר בשמיטה). המשך שיפוצים לצורך מגורים הכרחיים – מותר עד ת"ב אך לא לנוי והרוחה.
2. מותרים: תיקוני אינסטלציה, צביעה אחרי שריפה ר"ל התקנת דוד שמש, סורגים, מעקה לגג או למרפסת, התקנת קו טלפון נייד ומותרת התקנת מזגן בלי הגימור הסופי - יפוי. (שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל)
3. אין חותמים חוזה על קניית או שכירת דירה א"כ בחשש הפסד או שמא יקדים אחר, ויחתמו על זכרון דברים בלבד. ואין נכנסים לדירה חדשה א"כ בהפסד גדול של שכירות ובתנאי שיקדימו הכנסת חפצים לפני ר"ח. מרן החזון איש זצ"ל לא היתה דעתו נוחה מחיפוש דירות בבין המצרים.
4. **ניקוי הבית:** יש להימנע מלנקות הבית כרגיל (בפרט בירושלים ת"ו) אלא א"כ בשינוי, בהפחתת חומר הניקוי ובודאי שאין להשתמש בפוליש (מבריק) ולא לצחצח חלונות ופנלים (שו"ת שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד זצ"ל ד,ד בשם הגר"ש מסלנט זצ"ל ובארחות רבנו ד, קלג בשם מרן החזון זצ"ל).
- במקום שיש ריבוי לכלוך ורפש – מותר, ובודאי במקום שיש תינוקות משתובבים על הרצפה מנקים כרגיל (שו"ת התעוררות תשובה ג,ל).

ב. נגינה

- אסורה אפילו לפרנסה ואף לא בפני גויים (אא"כ אין לו מה שיאכל - בן איש חי) פרט לעוסקים במקצועות המוזיקה - עיבוד, הלחנה, והקלטות – ומותרים בצינעה. לדעת אגרות משה אין להשמיע מוזיקה אף לא לקטנים משהגיעו לגיל חינוך (6-7).
- נראה שיש להימנע אף משירה בפה – אלא א"כ לצורך התעוררות בתפילה או תוך כדי לימוד או למי שסרה ממנו חדות החיים, ובצינעה – דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ג. נסיעות וטיולים

ראוי להימנע, בפרט בטיסה, או למקומות מסוכנים, פרט לקברי צדיקים (יום פטירת האריז"ל ה' מנ"א) או המבקר בארץ ישראל, זהירות מטרמפים.

ד. שידוכים

בני ספרד – נמנעים מר"ח ממסיבה ורק עושים ווארט (משמעות השו"ע, ב בן איש חי דברים ובכף החיים)
בני אשכנז – מותרים בכיבוד קל בלי ריקודים ונגינה ונוהגים לשיר בפה (משנ"ב, טז) עצם העיסוק בשידוכים ופגישות מותר אף ביום ת"ב - שמא יקדימונו אחר.

ה. קניות

ממעטים במשא ומתן כולל קניית חפצים, בגדים, רהיטים אפילו שאינם טעונים שהחיינו ואפילו לצורך שימוש אחר ת"ב ואפילו לא עבור קטנים (שמעתי מהגרי"י פ"ש זצ"ל) – ובפרט לא תכשיטי זהב וכסף. אפילו לא נעלי ת"ב אא"כ אין אחרים ויקנו פשוטים – הגר"מ פיינשטיין זצ"ל.

קניות מותרות:

1. צרכי נישואין הסמוכים לאחר תשעה באב (משנ"ב, יד).
2. לצורך פרנסה, אפילו רכב (ולברך שהחיינו לאחר ת"ב).
3. מצרכי מזון, כולל בשר (אין איסור מראית העין שהרי אכילת בשר מותרת בשבת, סעודת מצוה וכו')
4. דבר אבד, חשש שהמחיר יעלה, או הזדמנות חד פעמית (הגרי"ש אלישיב זצ"ל) ועדיף לקנות ולקחת אחרי ת"ב.
5. מותר להזמין רהיט ויש לקבלו אחרי ת"ב, הגיע לפני – לכוון שלא לזכות בו אלא לאחר ת"ב.
6. צרכי בריאות הגוף – מאורר, משקפיים, שעון, הלבשה אישית. כשאינ יותר. ושמעתי מהגרי"י פ"ש זצ"ל שעדיף לקנות לבנים וגרבים חדשים מאשר לכבס (עכ"פ עד שבוע שח"ב – עכ"פ לבני אשכנז).
7. צרכי מצוה - ציצית תפילין ומזוזות, ולדעת מרן הגרש"ז אויערבך והגרי"ש אלישיב זצ"ל ה"ה ספר הנצרך ללימודו.
8. קניה ונתינת מתנות – כנראה מותר (לתקן שנאת חנם). שהרי לא נאסרה בהלכה נתינת מתנות אלא ביום ת"ב עצמו. ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל יש להימנע מנתינת מתנות מאד משמחות, כמו זר פרחים מפואר. מתנה לבר מצוה, ברית, וכן למלמד או גננת במסיבת סיום להכרת הטוב – נחשבת כדבר אבד כי אם לא יתנו כעת אולי לא יתנו לעולם (הגרי"י שורץ שליט"א). מתנה ללידה עדיף להביא דבר לתינוק מאשר ליולדת (שמעתי מהגרי"י נויבירט זצ"ל).

ו. עשיית בגדים

1. אין לתפור, לסרוג, ולרקום בבגד חדש לכל העדות מר"ח אב, אפילו לא ייגמר קודם ת"ב (בן איש חי). איסור מיוחד בתפר או ריקמה של שתי וערב שבטלה אבן השתייה (מצוי בתיקוני גרביים). להגר"ע יוסף זצ"ל אין לעסוק אפילו לא בגיזרות בבד. ויש מתירים (בצל החכמה ושבט הלוי).
2. תופרת מקצועית: כשנמסרה לה העבודה לפני ר"ח, מותרת לתפור עד שבוע שחל בו (באור הלכה) אפילו במכונה ובמעשה אומן, אך לא להעביר ללקוחה עד אחרי ת"ב.
3. תיקונים בבגד ישן: תפירת כפתור, קרע, טלאי מותרים (כף החיים) אך אין ראוי לאגור את כל התיקונים המצטברים בשנה לימים אלו. (הגר"מ פיינשטיין זצ"ל) תפירת בגד מחדש אחרי פירוק, והפיכת חצאית מצד לצד מוגדרת ככיבוס ואסורה. (מרן החזון איש זצ"ל).
4. מכפלת בבגד חדש – אסורה (כסיום בגד).
5. וילונות כלי מיטה – מותר לתפור, כיון שאינם בגד. ומכל מקום אין לתלותם אלא כשיש צורך כגון: צניעות, הגנה משמש וכדומה (שמעתי מהגר"מ הלבשרטם זצ"ל)
6. אריגת גובלן, כיסוי חלות, שטיחונים – מותרים (שמעתי מהגר"ח"פ שיינברג זצ"ל) מותר לנערות במחנה קיץ לעסוק בעבודות ריקמה - הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשלמי מועד עמ' תפט והליכות שלמה עמ' תכו.

מנהגי אבילות בהם דין שונה לבני ספרד ולבני אשכנז:

ז. אכילת בשר ושתיית יין

1. **לבני אשכנז:** האיסור מכניסת ר"ח (ליל א' באב) ויש להפסיק אפילו באמצע השניצל, פרט לנוהגים בכל ר"ח באכילת בשר (דרכי חיים ושלום). **לבני ספרד:** מלמחרת ר"ח (ב' במנחם אב) – בן איש חי ושו"ת יחווה דעת ג, טל.
2. **סיבת האיסור:** בטלו קרבנות, בטל ניסוך היין ולא משום אבילות (אבל ר"ל מותר בבשר ויין "תנו יין לאובד וגו'") על כן נאסר רק יין או מיץ ענבים וכדלהלן.

3. **איסור בשר כולל:** בקר, עוף, ואפילו תבשיל שנתבשל עם בשר ואפילו רק שתיית המרק הצח – אסורים. דג ומאכלים בטעם בשר (טבעול, חטיף בטעם ברבקי, אבקת מרק פרווה בטעם בשר) – מותרים. נפלה חתיכת בשר בתבשיל – יש פי שישים מותר התבשיל.

4. **איסור יין כולל:** מיץ ענבים, מיץ צימוקים, תבשיל או עוגה שיש בהם יין. אם טעם היין מורגש – אסורים (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא כט"ז). **מותרים בשתיה:** ויסקי, קוניאק, ליקר, ערק, וודקה וכדומה (לא נוסכו על גבי המזבח). מעט יין כדי להרדם כשאין כדור שינה – מותר (שדי חמד).

יוצאים מן הכלל באיסור בשר ויין:

1. **חולה ר"ל, מבריא וחלוש,** אם די בעוף – יעדיפו עוף (רוב הקרבנות מן הבקר).
2. **מעוברות ומיניקות** – מותרות בבשר עוף עד ז' באב וכן יולדת תוך שלשים ללידה – מותרת בבשר.
3. **קטנים** – יש שהחמיר אפילו לקטנים – משנ"ב. יש שהתיר – חיי אדם. למעשה: הכרעת הפוסקים: עד גיל שלוש אין לאסור. לגרי"ש זצ"ל – האיסור רק מגיל 6-7 לגר"ע יוסף זצ"ל – בשר שנשאר משבת מותר אף להגיעו לחינוך. ולגרי"ש אלישיב זצ"ל – אף שנשאר משבת רק עוף או תבשיל של בשר. אם קשה לקטן במאכלי חלב, יש להקל עד גיל 9 בעוף או בתבשיל של בשר (הגרי"ש אלישיב זצ"ל).
4. **הטועה וברך על בשר או יין** – יטעם מעט (שדי חמד ושבת הלוי).
5. **סעודת מצוה:** מר"ח עד שבוע שח"ב – כל המשתתפים מותרים. משבוע שחל בו (בשנים אחרות) – מותרים בעלי השמחה, קרוביהם ועוד עשרה, וכן הנשים אם מוזמנות תמיד לשמחה כזו, אך אסור לשלוח לה לביתה.
- סעודת מצוה היא:** ברית מילה (אפילו שלא בזמנה), פדיון הבן (אפילו נדחה), ובעלי הברית מותרים בכל הסעודות באותו יום (התעוררות תשובה), בר מצוה (ביום שהגדיל או כשהחתן דורש – חיי אדם).
6. **סיום מסכת:** אם רגילים לעשות תמיד סיום בסעודה. סיום לענין זה: ספר במקרא (ישועות מלכו עשה סיום במוצאי ת"ב על איכה). מסכת משניות (לגר"ע יוסף זצ"ל אם למד שלא בעיון – יעשה לעצמו בלבד). כולל אבות דר"נ או סופרים אבל לא מסכת דרך ארץ – מהרש"ם. סדר משניות – אפילו לא בעיון, מסכת בבלי או ירושלמי וכן המסיים חיבור ספר.
- כשמסיימים במחנה או בקייטנה** – מותרים כולם בבשר (קיצור הלכות בין המצרים לגר"מ פיינשטיין זצ"ל הסכמת הגרש"ז אויערבך זצ"ל) אבל לא יזמים סיומים לשם כך.
7. **במוצ"ש מבדילים על יין:** בני אשכנז, אם יש קטן שהגיע לחינוך לברכות (גיל 5) אך אינו יודע מביטול ניסוך היין (יעב"ץ) – בערך גיל 8 – ישתה הוא. (לא קטנה – שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל). אין כזה ילד, ישתה ילד לפני בר מצוה. אין כזה, ישתה המבדיל בעצמו. ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר לי כיון שלא ברור באיזה ילד המדובר – נהג לשתות בעצמו. **בני ספרד:** שותים בעצמם כרגיל – שתיה של מצוה.

ח. כיבוס וגיהוץ

1. **לבני אשכנז:** מכניסת ר"ח (צאת הכוכבים – 19:25 החלה המכונה לפעול לפני השקיעה – אין חיוב להפסיק פעולתה. (הגר"נ קרליץ שליט"א). **לבני ספרד:** האיסור רק בשבוע שח"ב ת"ב, השנה ת"ב עצמו.
2. **האיסור כולל:** אפילו לא כדי להניח לאחר ת"ב ואף לא למסור למכבסת גויים, כולל ניקוי יבש (אגרות משה), גיהוץ ככיבוס (הגרי"ש אלישיב זצ"ל).
3. **ניקוי כתם מקומי:** מותר, אפילו נתלכלך לפני ר"ח, אבל רק כשאין אחר ומותר אפילו בשלשה מקומות בבגד – כי אין בזה שמחה. (הגרי"ש אלישיב זצ"ל). לגר"ע יוסף זצ"ל ניקוי כתם רק לכבוד שבת – חזון עובדיה עמ' רלג.
4. **ניקוי אבק במברשת:** כף החיים והחזון איש – אסרו. כשנוגע לכבוד הבריות מתירים.
- צחצוח נעליים:** בשעת הצורך ללא הברקה. לכבוד ש"ק (בני אשכנז) מותר רגיל (אג"מ). ולדעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל – שלא לשבת יש להמנע.

יוצאים מן הכלל באיסור כיבוס:

- א. לכלוכים שאם לא יכובסו מיד לא יתנקו מן הבגד – מותר.
- ב. נתלכלכו כל בגדיו מותר לשטוף במים בלי סבון כולל גרביים לבנים (כתם מקומי מותר כנ"ל אפילו בסבון)
- ג. בגדי ילדים קטנים עד גיל 5-6, מותר לכבס ואף למלא מכונה ומותר לתלותם בפרהסיה אם ניכר שהם של קטנים (הגרי"ש אלישיב זצ"ל), כולל כלי מיטתם ומצעיהם (שמעתי מהגר"מ הלבפשטם זצ"ל).
- בגדי ילדים הגדולים יותר רק בגד בגד לפי הצורך עד שבוע שח"ב. נתלכלכו כל בגדי הילד ולצורך ש"ק – יש להתיר אפילו בגיל 8 – דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל.

ד. מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר (אף לגדול) לכבס מראש חודש עד השבת (משנ"ב תקנא, כט).

ה. כיבוס פאה (כשרה): הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל היקל. לגרי"ש אלישיב זצ"ל רק אם אין כיסוי אחר ומשום כבוד הבריות. לכל הדעות מותר ריענון בהתזת ספריי.

ט. לבישת והצעת מכובסים

האיסור כולל: מגבות, מפות שולחן, וכלי מיטה.

לבני אשכנז – מראש חודש. **לבני ספרד** – בשבוע שחל בו ת"ב. ורשאים בני אשכנז לתת לספרדים להסיר טריות עד שבוע שחל בו (כגון לנוח מנוחת צהריים עד שבוע שח"ב על סדינים שלא הספיקו האשכנזים להכין לעצמם – כדלהלן) לפני ר"ח.

הלכה למעשה: בגד של זיעה: לבנים, גרביים וכן חולצה הנוגעת בבית השחי (כשלובשים גופיה קיצרת שרוולים) במקומות החמים נהגו להקל למי שסובל מהזיעה שיכול להחליף למכובסים (שו"ת שלמת חיים ד, ד, שו"ת קנין תורה א, קט מועדים וזמנים ח, שלח וערוה"ש יו"ד שפט, ו) וכן הורני הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וביקש שאביא לו שו"ע יו"ד והראני בפת"ש שפט, ד שמותר לאבל בתוך שבעה להחליף בגדי זיעה. והוסיף, אף שיש מדייקים לא כן. ועל כן מן הדין אין חובה להכין חולצות הנוגעות בגוף. ויש נהגו להחמיר.

לבני ספרד כשיש שבוע שחל בו צריכים להכין גם לבנים וגרבים (דעת הגר"ע יוסף זצ"ל).

היתרים מיוחדים.

א. לצורך השתתפות בשמחת ברית מילה (ההורים המוהל והסנדק – אף בגדי שבת) פדיון הבן ובבר מצוה הבחור והוריו – גם בגדי שבת (הגרי"ש אלישיב זצ"ל) וכן הסבא יכול לחבוש השטריימל או כובע של שבת (הגרש"ז אויערבך זצ"ל)

הערה: בבר מצוה אפילו ביום הבר מצוה או כשהנער דורש לא ישיר חזן ואין להפעיל מוזיקה אפילו מוקלטת (וכן הורני הגרש"ז אויערבך זצ"ל)

ב. לצורך שידוכים – אורחות רבינו ב, קלב שהחזו"א התיר כדי להיפגש ללבוש אפילו בגד חדש וכל שכן מכובס. והגרי"ש אלישיב זצ"ל הורני: "אם נראה שדבר זה יכול להועיל – מותר ללבוש בגדי שבת". ומ"מ לא לכבס או לגהץ, בכל הנ"ל.

ג. לצרכי בריאות.

ד. כשצריך להיפגש עם אנשי שררה ושלטון או לצורך פרנסתו – שו"ת אג"מ ובצל החכמה ד, קלח.

ה. כיפה, כובע, מטפחת ראש, ופאה, לא חדשים מותר אפילו מכובסים.

הכנה לצורך הלבישה

בני אשכנז לקראת ר"ח. **ובני ספרד** לקראת שבוע שח"ב.

יש ללבוש הבגד זמן מה. לדברי בן איש חי (דברים, ו) המובא בכף החיים צא – שעה אחת. ואמר לי הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבימים מאד חמים די ברבע שעה בגד ולא כמה זה על זה, שלא כ'דעת קדושים' (בוטשאטש) יו"ד שפט שאפשר ללבוש מספר בגדים יחד על זה לשעה. לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל (ילקוט יוסף ח"ה עמ' תקסד) יש להכין גם לבנים וגרביים לפני שבוע שח"ב ע"י לבישתם חצי שעה.

בגדי ילדים עד שהגיעו למצוות – אין צורך להכין (שמעתי מהגרי"י נויבירט זצ"ל).

שכחו להכין: אפשרי בשבת חזון להחליף בלא לומר שמכינים לימות החול ועדיף להחליף לפני הליכה לתפילה או לאחר מנוחת הצהריים. וכן מגבות אפשר לחלקם בין הנוטלים ידיים לסעודות שבת שינגב כל אחד במגבת אחרת.

שכחו גם בשבת: יש שהתירו להניח הבגד על הרצפה (במקום שאינו נקי לגמרי) במשך כחצי שעה. או לדרוך ולרמוס עליו, אולם שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין לסמוך על זה אלא לענין לבנים וגרבים (למחמירים להכינם), ואולי עדיף לישון על גבי הבגד המכובס בלילה תחת הסדין או המזרון, וזה יותר מועיל.

סדר החומרה בלבישת הבגדים

1. אין ללבוש מכובסים ומגוהצים. 2. לא בגדי שבת בחול 3. וכל שכן לא חדשים אפילו אינם ראויים לשהחיינו.

י. רחיצה

זמן האיסור: לבני אשכנז – מר"ח עד אחרי התענית. (השנה) **לבני ספרד** – ממוצ"ש בכניסת שבוע שח"ב עד צאת ת"ב, השנה ביום ת"ב עצמו.

האסור לבני אשכנז: אפילו בצון כל גופו בבת אחת. **לבני ספרד:** האיסור בחמים אבל בצון מותר. על כן בשו"ת יחיה דעת א, לח שמותר אפילו בברכה, ומ"מ לא תענוג בעלמא. ולדעת הבן איש חי אפילו מ"ח אין מתרחצים אלא כשמזיעים. ילדים עד גיל 6-7 מותרים להתרחץ – הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

רחיצה המותרת:

פנים ידיים (עד המרפק) רגליים (עד הברך) מותרים בצון – משנ"ב צ.

רחיצה להסרת לכלוך (כולל זיעה מרובה) מותרת אפילו בסבון ומים חמים – הגרי"ש אלישיב זצ"ל. כשצריך רחיצה לנקיון ולא לתענוג באותם מקומות עדיף במים חמים מצוננים. דעת הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל כי לכלוך וריבוי זיעה לא עוברים בצון וא"כ סתם מתרחצים לתענוג.

הגדרת צון:

כל שאינו נהנה מחמימות המים, וההיתר רק איבר איבר, היינו תמיד יהיה איבר אחד מחוץ למים. ומכל מקום אין להשתמש בסבון תמרוקים – שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל. מותרת רחיצה לצורך מצוה, ולצרכי בריאות.

טבילה לאנשים: מי שאינו מחסיר יום מלטבול – מותר אפילו בחמים, ויציא מיד – שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

סיכה: לצורך מניעת גירוי וייבוש העור – מותר אך לא לטיפוח ויופי.

במקומות חמים ולחים התיר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספר הלכות בין המיצרים משחות, קרם ובושם, חוץ מביום ת"ב, ואף בת"ב בעת הצורך מותר דאודורנט.

רחיצה לכבוד שבת: להלן.

דברים המותרים השנה: (גם לבני ספרד וגם לבני אשכנז) עד יום ששי עש"ק "חזון" ח' באב (מפני שאין "שבוע שחל בו) :

1. קציצת צפריים.
2. מריטת גבות ושיער בגוף לנשואות ולבנות בגיל שידוכין.
3. בגדי ילדים הגדולים מגיל 5-6 אחד אחד לפי הצורך.
4. לגדולים, עדיף לקנות גרביים ולבנים חדשים מאשר לכבס ישנים (שמעתי מהגרי"ש פיינשטיין זצ"ל).
5. "אם אין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו עד שבוע שח"ב" (משנ"ב תקנא, כט).
6. מותר לתופרת מקצועית להמשיך לתפור בגד חדש, אך למוסרו רק לאחר ת"ב.
7. מותר לבעל מכבסה אשכנזי לכבס לבני ספרד, ולהבדיל לאינם יהודים.
8. בסעודת מצוה מותר להשתתף אף לשאינם קרובים לכל מי שרוצה להשתתף.

לקראת שבת חזון פרשת דברים – ט' באב

א. מנקים הבית כרגיל, ללא שיפשוף ומירוק והברקת חלונות, פורסים מפות מכובסות על השולחנות אך בני אשכנז לא מחליפים המצעים, אא"כ כבר השתמשו בהם לפני ר"ח. לכבוד אורחים יש מתירים להציע מכובסים.

ב. אם קונים פרחים לכבוד כל שבת – אין להימנע אף לשבת זו (אבני ישפה).

ג. **תספורת וגילוח** אסורים גם לבני ספרד (שלא להיכנס לת"ב כשהוא חגיגי).

רחיצה לכבוד שבת וחפיפה (לבני אשכנז): בעש"ק מטות מסעי יום ה"ח אב – מותר כרגיל. בעש"ק "חזון" דברים- לדעת המשנ"ב רק פניו ידיו ורגליו בחמים ושאר הגוף בפושרים (כל שלא נהנים מחמימות המים), ואבר אבר (היינו לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל כשבמשך כל הרחצה איבר אחד מחוץ למים) וכן חפיפת הראש בחמים וכל זה בלא סבון. אבל כבר הורו הפוסקים שכאשר השיער שמן ומלוכלך וגם כשהגוף אינו נקי - מותר אף בסבון פשוט (לא שמפו + קונדישיר) ובמים חמים לפי הצורך – כך הורני הגרי"ש פיינשטיין זצ"ל, שהרי גם ביום ת"ב עצמו הותר להתרחץ להסרת לכלוך כל שאינו לתענוג. חפיפה בע"ש חזון כשחל בח' באב (כהשנה) יש לחפוף בחמין לכתחילה לפני חצות (12:45) ובדיעבד גם לאחר חצות. (באור הלכה תקנא סוף סעיף טז')

ויש שהתירו רחיצה לש"ק כמו בכל ע"ש (הגר"מ פיינשטיין והגרי"א הענקין זצ"ל).

טבילה במקוה: הרגיל בכל ע"ש במקוה חמה – מותר גם היום.

ד. מותרת טעימת מאכלי בשר: לבני אשכנז – בתנאי שפולטים לבני ספרד – אף בבליעה, אך רצוי אחרי חצות היום.

ה. בגדי שבת: מנהג ארץ ישראל ועפ"י הגר"א, לובשים כרגיל (שלא כהרמ"א שיש להשאיר בגד אחד של חול) ולובשים מכובסים אפילו לא הוכנו, (דעת הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל כדבריו: "לא מסתבר שיהיה אסור בגד מכובס לכבוד שבת") ולדעת האגרות משה כשאין מכובסים, מותר אף כותונת חדשה לכבוד ש"ק, אמנם, לדעת הגר"נ קרליץ שליט"א שיש להחמיר בזה אף לבר מצוה ולחתן. וראוי להתלבש סמוך לשבת.

הערה: בני ספרד יכינו בגדים לתשעה באב היינו בלבישתם לזמן מה, ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל יש להכין אף גרביים ובגדים תחתונים. לא הכינו יכנום בשבת כנ"ל.

שבת דברים – חזון ט' באב

הנהגות השבת

אין אבילות בשבת, מכל מקום בבית הכנסת משאירים הפרוכת של חול. והמנהג להחמיר בדברים שבצינעה א"כ במקום מצוה וכן לענין רחיצת ידיים בחמים (שו"ע תקנד, יט מ"ב ושעה"צ). והרגיל לטבול בכל שבת בבוקר – טובל.

אין מטיילים בשבת זו מן הבוקר לשם טיול, א"כ לרפואה, או לביקור וכן להרגעת ילדים מבלי לשחק במתקנים וכדומה, ודאי לא במסוכנים.

בשבת שרים זמירות בתפילות ובסעודות כרגיל, אף שיש מקומות ששרו "לכה דודי" בניגון "א-לי ציון ועריה" (פרנקפורט ועוד) יש שהתנגדו לכך (תרומת הדשן) כי אין אבילות בשבת. מן החזו"א התנגד שיאמרו הפסוק "איכה אשא וגו'" בניגון איכה. ויש שבסעודות שבת אינם שרים זמירות שאינם של שבת.

בשבת אוכלים בשר ושותים יין כרגיל אפילו בסעודה שלישית – אפילו אף פעם לא אוכלים בשר בסעודה שלישית. יש נמנעים מלשיר זמירות שאינן של שבת.

חתן העולה לתורה מזמרים לו כרגיל, ובקידוש מגישים פשטידה (קוגעל) כרגיל.

אומרים "אב הרחמים" אמנם אין אומרים במנחה "צדקתך צדק וגו'" (קרא עלי מועד)

אחר חצות היום: (12:45)

נוהגים שלא ללמוד דברי תורה רגילים ואכן ברמ"א שאין אומרים פרקי אבות, ויש להקדים אמירת שמו"ת ולימוד עם הילדים. אמנם, המשנ"ב בשם הט"ז מפקפק מאד על מניעת לימוד בשבת, ומסיים: והלומד בשבת אחר חצות גם לא בדברים ה"רעים" (איכה, נבואות החורבן וכו') לא הפסיד שכרו אפילו חל ת"ב עצמו בשבת, ואלמד עליו זכות. הסיבה לאיסור לימוד תורה בכל ערב ת"ב מחצות היום – שכל הלומד, מהרהר במה שלמד עד היום שלמחר, ויבוא להרהור בד"ת בת"ב – מן החת"ס.

"הכנות" לצום בשבת: אין לומר בשבת נאכל ונשתה כדי שיהא כח לצום מחר, עם זאת, מותר לאכול מאכלים ומשקים הנחשבים כמחזקים לקראת הצום. ולדעת הגר"ש וואזנר והגר"מ הלברשטאם זצ"ל אפשרי להמיס בע"ש או לטפטף לתוך משקה כדורים או טיפות, כגון "קלי צום" ולשתותם בשבת כדרך שתית משקה רגיל.

סעודה שלישית:

מותר לאכול בסעודה זו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, אלא שיאכלנה בדאבון נפש (שו"ע תקנב ומ"ב כג), היינו שלא בחברת ידידים, אבל הרגילים בכך בכל שבת אל ישנו. חסידים ומתפללי ביהכ"נ האוכלים כל שבת סעודה שלישית בצוותא, יעשו גם בשבת זו, ואולי ימעטו בשירה וריקודים.

מזמנים בברכת המזון (אף שבסעודה מפסקת שבחול אין מזמנים) המסיימים הסעודה מוקדם, מכל מקום אין צורך באמירת תנאי כדי להמשיך לאכול ולשתות עד שמונת.

מוצאי שבת וכניסת התענית

הגיעה **שעת השקיעה 19:45** וטוב להקדים מספר דקות, יש להפסיק את האכילה, השתייה, והזמירות. מאז אסורים ברחיצה ובסיכה (המותרים בשבת), אבל אין חולצים נעליים ולא פושטים בגדי שבת.

במשך בין השמשות מן השקיעה ועד צאת הכוכבים (20:21) ספק אם מותר לשבת על כסא רגיל מאידך אסור לשבת על הקרקע, על כן עדיף להישאר באותו מצב שנמצאים. (מין החזון איש שכב באותו זמן, אך ציין שאין זו הוראה לרבים).

ניקוי הפה משיירי האכילה: עדיף לשטוף במי פה, ומותר במברשת בעלת שיער רך, למי שאין חניכיו מדממות, יש להימנע בשבת בשימוש בחוט דנטלי (אפילו חתוך מע"ש) ואפשר בקיסם בזהירות.

כניסת התענית:

הגיע **מוצאי שבת – 20:21** אומרים ברוך המבדיל בין קודש לחול וחולצים נעלי העור, של ימין תחילה (חליצה של מצוה – האדר"ת) ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל וכן נהג החזו"א אין למהר ולפשוט בגדי השבת שלא להיראות כבורחים מן השבת. ולמעשה בבתי הכנסת מאחרים תפילת ערבית לאפשר להחליף הבגדים וכו' בנחת. יש המכניסים נעלי ת"ב בביהכ"נ מע"ש, ולאחר אמירת ברכו חולצים ומחליפים. הלוקחים לביהכ"נ איכה או קינות בשבת, יעינו בהם מעט בטרם יצאה השבת.

בנות ונשים תורדנה מעליהן תכשיטי זהב וכסף של שבת (תכשיט הקבוע עליהן כל יום – אין צורך להורידו). אין להסיר איפור כשהדבר כרוך ברחיצה (ובודאי שאין להימנע מלהתאפר משום כך לכבוד שבת).

הערה: היציאה מהשבת, כאמור, באמירת ברוך המבדיל וכו' אך בעיקר בהבדלה שבתפילה, ולכן לדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה יד, שאולי לכתחילה תתפללנה גם הנשים ערבית במוצ"ש זה.

ברכת הנר:

כשרואים נר – מברכים בורא מאורי האש, בביהכ"נ לאחר ערבית לפני איכה – אבודרהם, של"ה ולקט יושר. ולבאור הלכה רצו ד"ה לא וכו' נכון שהבעל יברך בביתו ויוציא בני ביתו (ועדיף שכולם יישבו בעת הברכה – ביה"ל ריג"א). יש שכתבו שעדיף לברך על שני נרות מצורפים מאשר על אבוקה – הגר"ש דבליצקי שליט"א וכן הוא בא"א מבוטטש. ואפשרי לברך כל הלילה, ואשה אשכנזיה לא תברך לעצמה (משנ"ב בביה"ל רצט)

הבדלה לאוכלים בתשעה באב:

יולדת, מעוברת או מניקה, וכן חולה ר"ל וכל שצריך לאכול, מבדילים לפני שאוכלים, אפילו מיד במוצ"ש בלי הפסוקים שלפני ההבדלה ובלי בשמים. ויכול בעל או אבא להבדיל עבורם (ויוצא גם הוא בהבדלה זו לעצמו). אשה שאין מי שיבדיל עבורה תבדיל לעצמה, על מיץ ענבים ותשתה בעצמה (מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל) ולא תברך על הנר(דעת המ"ברצט). על מה מבדילים: לדעת הגרש"ז זצ"ל כנ"ל על מיץ ענבים. לדעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל על "חמר מדינה" (אמר לי הגר"ש אלישיב ז"ל: מיץ תפוזים טבעי. וכידוע לגר"ע עובדיה יוסף זצ"ל "חמר מדינה" כל השנה, היינו דוקא: בירה, שאר משכרים, קפה חשוב אך לא מיצים טבעיים! ואכן לאוכלים בת"ב דעת הגר"ע זצ"ל שיבדילו לכתחילה על יין או מיץ ענבים, ויתנו לשתות לקטן. אין קטן, ישתה המבדיל מלוא לוגמיו בלבד. ספק אם חייבים במלוא מלכה במוצ"ש זו (שו"ת לב חיים))

אלו שאינם מבדילים בתשעה באב:

1. עבור ילדים האוכלים – המנהג שאין מבדילים. (דעת הקהילות יעקב והגר"ש אלישיב זצ"ל בשו"ת רבבות אפרים ג, שעא) ובשו"ת מהרי"ל דיסקין ושבט הלוי, שיכולים הקטנים עכ"פ להבדיל לעצמם. 2. חולה הצריך רק לשתית מים בלבד – לא יבדיל בשביל כך (שבט הלוי ח, קכט).

קיפול הטלית: אחרי חצות יום ראשון (12:45) וכן שטיפת כלי השבת (כמו סידור הבית) כנ"ל. כשהכלים מאד מלוכלכים ומדיפים ריח רע אפשר להקל בהדחתם עם כפפות אפילו במוצ"ש.

הלכות יום תשעה באב

שלשה מיני הלכות והנהגות ביום ת"ב:

- א. חמישה עינויים: אכילה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמה"מ.
- ב. עניני אבלות: איסור לימוד תורה, ישיבה נמוכה, איסור שאילת שלום ואיסור מלאכה.
- ג. מיעוט בתענוג: צער בשינה, איסור עישון והרחת בשמים.

א. חמישה עינויים

זמן תחילת העינויים: השנה שקיעת החמה של ט' באב – 19:45

כדי לצאת ידי תוספת ת"ב ראוי להקדים 5 דקות לפני השקיעה – מועדים זמנים חלק ז'.

אכילה ושתיה

1. חולה אפילו אין בו סכנה שהצום מזיק לו פטור מצום, והוא הדין המבריא ממחלה והצום יריע מצבו ויחזירו למחלתו – לא יאכל מעדנים ויאכל וישתה. מי שאם יצום בת"ב לא יוכל לצום ביום הכיפורים – אל יצום בת"ב (ציץ אליעזר). וכן כל מי שמרגיש בחילות, סחרחורות מתמשכות או הקאות וחולשה הקריבה לעילפון – יפסיק הצום מיד.

2. מעוברות ומיניקות המצטערות – פטורות, והוא הדין כשיש חשש לחלב והתינוק זקוק לו. **למעשה** דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאם בדרך כלל קשה עליה הצום – יש להקל ובפרט בחודשים הראשונים ובודאי אם יש חשש לעובר או שכבר הפילה פעם. **השנה** מעוברת שיש לה מיחוש קצת – אינה צריכה להשלים התענית, ויכולה להתפלל מנחה גדולה (13:20) ותפילת עננו ותאכל (מ"ב תקסב, וביה"ל תקנט, ד"ה ואינו וכו') והוא הדין למינקת (תורת היולדת מח, ד).

3. יולדת: תוך 3 ימים – ודאי שלא תצום. וכן תוך 30 יום – כל שמרגישה רע – לא תצום. אכן, אפילו תוך 7 ימים אם מרגישה טוב והרופא מסכים – תצום.

4. אין שתיה ואכילה "לשיעורים" בת"ב כמו ביוה"כ, פרט לנמצאים במקומות מאד חמים ועוסקים בפעילות גופנית מאמצת כגון: חיילים – יתחילו מתחילת הצום בשיעורין (כל 9 דקות עד 30 גרם מוצקים ועד 40 cc שתיה).

האוכל ומרגיש טוב – ימשיך לצום – (חת"ס או"ח קנז. אג"מ, או"ח ב, קיב ושבת הלוי)

האוכל פת נוטל ידיו כרגיל, ובברהמ"ז יוסיף "נחם".

5. היכול לצום מספר שעות בלבד – עדיף שיתחיל ביום מאשר בלילה (קרוב יותר לעיצומו של החורבן). והשנה, עדיף מן הלילה!

הערה: חולה האוכל, מכל מקום גם הוא אינו מניח תפילין עד מנחה (מהר"ם שיק), ולדעת מרן הגרש"ז זצ"ל אחר חצות (12:45) – יניח תחילה תפילין לפני שיאכל ובמנחה יניח שוב.

רחיצה:

אסורה אפילו הושטת אצבע למים צוננים לתענוג. אחרי שינת הלילה – נוטלים שלש פעמים עד סוף קישרי האצבעות. אחרי עשיית צרכים אם לא לקראת תפילה, עדיף לגעת בנעל (גם של ת"ב) כדי לאפשר רחיצה במים. משנ"ב ריג.

נתלכלך הגוף או הידיים – מותר אפילו בסבון ואם צריך אף מים חמים.

העיניים - בשחר רשאים להעביר האצבעות הרטובות מן הנטילה על העיניים. סובלים מהפרשות או מי שנדבקו ריסי עיניו מהבכי על החורבן – מותר לשוטפם.

תינוקות - מנקים כרגיל, עדיף לא באמבטיה, אלא אם כן עוטים כפפות.

לצרכי בריאות - פצעים, מניקה, איסטניס שאין דעתו מיושבת כשאינו שוטף פניו – מותרים.

שטיפת כלים או מאכלים – מותרת, ועדיף אם די בצונן.

סיכה וקוסמטיקה:

1. אסור לסוך אפילו חלק מהגוף בשמן, תחליב או קרם לטיפוח ויפוי העור. מותרת משחה על פצע או צריבת שמש, שפתיים או ידיים שנתבקעו מיובש. דאודרנט בספריי – מותר.

2. טבעות, צמידים, עגילים – הרגילים תמיד להיות על הגוף – אין צורך להסירם.

3. צביעת שפתיים, ריסים, פנים, ציפורניים – אסורה.

נעילת הסנדל:

אסורים: כל נעל, סנדל או נעלי בית מעור חיה ובהמה, וכן המחופה עור מלמעלה אף שאין הסוליה מעור. לבני ספרד יש המתירים כשהעור ברצועה מלמעלה רק להחזיק הנעל. קישוטי עור על הנעל מותרים (הגרי"י פישר זצ"ל)

מותרים: נעלי בד, עץ, גומי, פלסטיק, שעם. נעל סקאי (דמוי עור): הגרי"ש אלישיב התיר ולגרש"ז אויערבך זצ"ל: אם דומים ממש לעור, אסורים משום מראית העין.

נעל מחומר מותר שרגילים בה כל השנה והיא נוחה, ואין מרגישים בה את הקרקע – יש להימנע, אא"כ יש צורך רפואי.

ב. ענייני אבילות

איסור תלמוד תורה:

פיקודי ד' ישרים משמחי לב, על כן אסור לתלמוד תורה אפילו לא בהירהור. אבל מותר לתלמוד בענייני החורבן, ספר איוב והלכות אבילות ר"ל ומנודה, ורק פשוטן של דברים אבל לישא וליתן בהלכה או לתלמוד דרך פילפול אסור. (שו"ע תקנא, א-ג ומ"ב). תינוקות של בית רבן בטלים, ויש מתירים לתלמוד עמם בדברים הרעים, ועדיף לספר להם על החורבן סיבותיו ותוצאותיו, דברים המשברים לב התינוק.

אמירת תהילים:

נחלקו הדעות אם מותרת (משנ"ב תקנב, ז) והגר"מ פיינשטיין זצ"ל אסר. הכרעת הגר"ש ואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי עמ' מה) שנוהגים שלא לומר, אפילו מי שיש לו סדר קבוע בכל יום. ומ"מ לצורך יולדת או חולה ר"ל – מותר, כיון שזהו דרך בקשה.

ישיבה על הקרקע:

בני ספרד – עד 10 ס"מ גובה. **בני אשכנז** – עד 30 ס"מ גובה. כשיש בעיות אורתופדיות או מעוברת – יושבים על כסא רגיל. בנסיעה באוטובוס, רכבת קלה – אם קשה לעמוד מותר לשבת.

ישיבה על הקרקע עד חצות היום (12:45) בלבד. לאחר מכן הממשיך לשבת גוערים בו.

שאלת שלום:

אין שואלים "מה שלומך?". ואין אומרים "בוקר טוב", ואם ישאלו לשלומנו עונים בשפה רפה ובכובד ראש. מותר לומר "מזל טוב", "להתראות", "באיי" או "צ'או".

עשיית מלאכה:

נהגו שאין עושים מלאכה עד חצות היום א"כ שכיר החייב לעבוד או בתפקידים עם ציבור. מותרת מכירת דברי מאכל – כל היום.

ג. מיעוט בתענוג

צער בשינה: ישנים רק עם כר אחד או בלי כרית, יש המניחים בשינת הלילה תחת ראשם לבינה. ("וישם אבן מראשותיו" – במקום המקדש) והמצטער אינו נוהג בזה.

עישון: אין מעשנים עד חצות היום (12:45) ולאחר מכן רק בצנעה.

סדר התפילה:

פרשת העקידה וקריאת שמע שלפני הקרבנות: לערוה"ש תקנד,ו והגר"ש ואזנר – אומרים. ואומרים כל מה שהוא מסדר התפילה: פרשת התמיד ואיזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל, אומרים מזמור לתודה (מ"ב סו"ס"י נא) ואומרים פיטום הקטורת שלפני התפילה אבל לא שלאחריה, ואין אומרים שיר של יום אלא במנחה ומשלימים פיטום הקטורת. בהנחת תפילין במנחה אין לקרוא פרשיות התפילין (רמ"א תקנט,ד ומ"ב ולוח א"י).

עננו אומר יחיד המתענה, בשומע תפילה. **בני ספרד** בכל התפילות, **ובני אשכנז** רק במנחה, **השוכח עננו** וכבר חתם בשומע תפילה - אינו חוזר, ואם נזכר יאמר באלקי נצור. כמו כן, אף מי שאינו צם מוסיף במנחה "**נחם וכו'** וחותרם "**מנחם ציון ובונה ירושלים**" ורבים **מבני ספרד** אומרים נחם בכל התפילות. **השוכח לומר "נחם"** אינו משלימו בשומע תפילה, אלא ברצה לפני ותחזינה ואינו חותרם ברוך מנחם ציון אלא מסיים ותחזינה וכו' נזכר לאחר מכן, יאמרנו באלקי נצור, כמובן בלי חתימה.

מוצאי תשעה באב

סיום התענית – 20:10 צאת הכוכבים לחומרא – 20:21

יש נוטלים ידיים כהוגן. ומבדילין על הכוס בלא הקדמת הפסוקים בברכת הגפן בלבד (אין מברכים על בשמים לא במוצ"ש ולא הערב. והמבדיל שותה בעצמו).

השנה: מותרים לכל העדות מיד לאחר התענית: תספורת, כיבוס רחצה, לבישת מכובסים ואפילו חדשים בברכת שהחיינו שמיעת מוזיקה, פרט לאכילת בשר ושתיית יין שאסורים בלילה משום אבילות היום, ובבוקר מותרים מיד – משנ"ב תקנא,ד.

קידוש לבנה מקדשים לאחר שטעמו מעט, ויש להזהר מלקדשה בלי מנעלים (מ"ב תכו,יא) ומותר לרקוד ולשיר (תשובות והנהגות א,רו)

יום שישי ט"ו באב – "לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב" (תענית ל,א)

א. פסקו מתי מדבר מלמות. ב. הותרו שבטים לבא זה בזה. ג. פסקו לחטוב עצים למערכה ויכלו לעסוק יותר בתורה (רבינו חננאל).

אין אומרים בו תחנון, ויודוי. אין מתענים בו אפילו חתן ביום חופתו ואף לא ביאהרצי"ט. **בני אשכנז**, אומרים "למנצח" וקל ארך אפיים **ובני ספרד** אין אומרים.

שבת נחמו – ואתחנן ט"ז מנחם אב

ראוי לכבדה ולענגה יותר משאר שבתות השנה להראות שאין חפצים להישאר באבלות ומצפים לנחמת ציון בירושלים (יוסף אומץ תתצד)

מיום ט"ו באב יש להרבות בלימוד תורה בלילה שמתקצרים הימים ומתארכים הלילות"
והלומד בלילה ומקיים העומדים בבית ד' בלילות זוכה ומזכה לכל העולם כולו.